

RECENZE

**Šišková Naděžda. From Eastern Partnership to the Association.
A Legal and Political Analysis.
Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014, 305 s.**

Recenzované dílo je hlavním výstupem multilaterálního výzkumného projektu Jeana Moneta *Eastern Partnership and its prospects with a view to legal approximation, the Rule of Law and Human Rights*. Jeho obsahem je soubor vědeckých studií, zaměřených na vztahy Evropské unie k východním státům – Ukrajině, Bělorusku, Moldavii, Azerbajdžánu, Gruzii a Arménii. Posuzované dílo je nesporně významným příspěvkem k obohacení vědeckých znalostí o právní a politické bázi vztahů Evropské unie k východním partnerům.

Kniha je dílem 17 autorů, o jejichž kvalitní výběr se zasloužila především editorka doc. Naděžda Šišková, PhD. Mezi autory díla nacházíme nejen pracovníky univerzit a vědeckých ústavů (Právnické fakulty Univerzity v Heidelbergu, Právnické fakulty Karlovy Univerzity, Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, Mohyla Univerzity v Kyjevě, Právnické fakulty Technologické Univerzity v Estonsku a Gruzii), ale též praktikující právnické a významné právní experty (Evropského soudního dvora, Ministerstva zahraničí, Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ČR, Ústavního soudu ČR).

Recenzované dílo, ačkoliv je výsledkem tvůrčí práce poměrně značného množství autorů, vyniká obsahovou i stylistickou konsistencí. Je to především zásluhou editorky doc. N. Šiškové, PhD., vedoucí katedry Evropského práva, Právnické fakulty Palackého Univerzity.

Knihu tvoří Předmluva, jejímž autorem je komisař EU Štěpán Füle, Ediční úvod N. Šiškové a tři části rozdělené do patnácti kapitol.

S ohledem na značné množství kapitol na straně jedné a omezeného prostoru pro tuto recenzi na straně druhé bude pozornost recenzenta kromě obecného hodnocení díla zaměřena na několik vybraných kapitol, které považujeme za zvláště významné, respektive stojící v centru zájmu recenzenta a také na vyslovení některých názorů recenzenta k dané problematice.

Š. Füle zdůrazňuje ve své předmluvě význam politiky Východního partnerství pro rozvoj demokracie a tržně orientovaných reforem ve Východní Evropě, což je v zájmu jak států, náležitých koncepcí mezi státy Východního partnerství, tak států EU.

V závislosti na profesionálním zaměření jednotlivých autorů nacházíme v recenzovaném díle přístupy právní, politologické i výlučně politicko-analytické.

První část nazvaná *Eastern Partnership and Association as Part of European External Relations Law* zahrnuje čtyři kapitoly, z nichž recenzenta zejména upoutala kapitola první, zabývající se místem a statusem politiky Východního partnerství ve vnějších právních vztazích EU. Autorka studie, známá politoložka dr. Petra Lustigová, MA (Fakulta sociálních věd Karlovy Univerzity) pojala studii velmi zajímavě. Propojila faktografickou analýzu vytváření politiky východního partnerství EU s názory světově známých politologů, mezi nimiž vystupuje do popředí zvláště recenzentův učitel a dávný vzácný přítel prof. Karel W. Deutsch, rodák z Prahy a profesor politické vědy na Harvardově univerzitě. Jde zejména o autorčino výstižné využití Deutschova díla *The Analysis of International Relations* (1978), v němž Karel Deutsch formuloval svou teorii transakcionalismu, podle níž zvyšující se množství jakýchkoliv jednání a kontaktů mezi dvěma a více stranami – obchodních, kulturních, vědeckých,

nevládních organizací včetně mobility pracovních zdrojů – tedy transakcí v nejširším pojetí smyslu tohoto slova, zvyšuje vzájemné porozumění mezi zúčastněnými stranami a vytváří zcela neformální politiku dobrého sousedství. V této souvislosti bylo možné podle názoru recenzenta využít rovněž dalšího skvělého díla K. W. Deutsche *The Nerves of Government: Model of Political Communication and Control* (New York, The Free Press 1963, druhé doplněné vydání 1966). Již úvodní myšlenky tohoto Deutschova díla jsou neobyčejně významné v souvislosti se současnou politikou Východního partnerství EU. Jde především o Deutschovy úvahy směřující k vypracování teorie mezinárodní politiky. Deutsch zde zdůrazňuje, že je nutno se dívat na stát nebo uskupení států nejen jako na problém moci, ale daleko více jako na problém řízení a zdůrazňuje, že kvalita řízení je dána především úrovní, kvalitou a četností komunikace. Zároveň zde přichází v úvahu využití Deutschových myšlenek o tom, že účinnost každého politického rozhodnutí závisí na tom, jak přesně byla předpovězena reakce na ně. Dále pak by bylo vhodné v kontextu dané problematiky uplatnit vědecké úvahy K. W. Deutsche o principech zpětné vazby v politickém rozhodování a zejména pak o předvídatelnosti následků realizace politických rozhodnutí, a to především tehdy, jsou-li vynucována použitím mocenských prostředků. Zvláště zde také mohla nalézt uplatnění teze K. W. Deutsche uváděná ve zmiňovaném vědeckém díle, že použití moci by mělo být vždy posledním politickým prostředkem v řešení politické situace, kdy již všechny ostatní politické prostředky selhaly, neboť použití moci je vždy tím nejprimitivnějším politickým prostředkem. Připomenutí dalšího díla K. W. Deutsche v souvislosti s posuzováním studie P. Lustigové zdaleka neznamena kritiku této studie, kterou považuji za vynikající. Záměrem recenze je pouze připomenout, že stále hodnotné myšlenkové bohatství K. W. Deutsche se nabízí k využití ve zpracování politiky Evropské unie v celém jejím rozsahu.

Druhá kapitola z pera doc. Pavla Svobody, PhD. (Právnická fakulta UK) je právnickou studií neobyčejně zdařile systematicky uspořádanou, zabývající se vývojem asociačních dohod v právu Evropské unie. V zasvěcené vědecké analýze dané otázky zaslouží ocenění autorovo kritické hodnocení značné vágnosti pojmu asociace v právu Evropské unie.

Následující třetí kapitola zkušeného diplomata a zároveň tvůrčího pracovníka v oblasti práva EU JUDr. Emila Ruffera, PhD. (ředitele oddělení Evropského práva Ministerstva zahraničí ČR) reflektuje bohaté znalosti autora (praktickými zkušenostmi formované) v oblasti interpretace, implementace a realizace asociačních dohod. Zvláště je zde třeba hodnotit systematický výklad rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie v této oblasti.

Těžiště čtvrté kapitoly (autorka L. Falaliciva – Academy of Advocacy – Kyjev) se pak zejména také zabývá úlohou východního partnerství v rámci právních aspektů vnějších vztahů EU včetně nových přístupů, které se v této oblasti projevují.

Druhá část posuzovaného díla je nazvána *General Overview of Bilateral Agreements with Eastern Partnership Countries: A New Generation of Bilateral Agreements*. Zde je pozornost zaměřená jednak na obecnější rysy problematiky východního partnerství EU (autoři doc. dr. Naděžda Šišková, PhD., dr. Ondřej Hamulák, PhD. – Palackého univerzita a pracovníci Technologické univerzity v Tallinu – Archil Chochia, prof. Tanel Kerikmae, PhD., prof. Katrin Nyman-Metcalf, Dalí Gabelaia), jednak na politiku Východního partnerství EU ve vztahu k Ukrajině. Že zde jde v souvislosti se současným děním na Ukrajině o problematiku neobyčejně závažnou z hlediska mezinárodní politiky a mezinárodní bezpečnosti není nutno rozvádět. Nejprve upoutá pozornost přehledný výklad vztahů mezi Ukrajinou a EU od prof. Romana Petrova (Národní univerzita v Kyjevě) a po něm právně teoreticky a především komparativně velmi bohatá studie N. Šiškové zabývající se přípravou a obsahem návrhu asociační dohody Evropské unie s Ukrajinou. Ocenění zaslouží pojetí nové generace bilaterálních dohod Evropské unie s nečlenskými státy, které v této studii N. Šišková předkládá.

Pokud jde o třetí část nazvanou *From Eastern Partnership to the Association in the Light of Legal Approximation, Human Rights and the Rule of Law*, obsahující sedm kapitol se pozornost recenzenta zaměří podle jeho profesního zaměření na kapitoly devátou a desátou, dvanáctou a čtrnáctou.

V deváté kapitole se prof. Peter-Christian Müller-Graff (ředitel Ústavu správního a Evropského práva Právnické fakulty Univerzity v Heidelbergu) zabývá konceptem právního státu jako základu *Acquis EU*. Ve velmi koncentrované podobě je analyzováno uplatňování principu právního státu jak na úrovni Evropské unie, tak členských států EU. Pokud jde o uplatňování principů právního státu na úrovni členských států EU, lze považovat za velmi přínosné třídění a rozbor tří specifických dimenzí principu právního státu v právním řádu členských států EU: dimenzi horizontální, vertikální a strukturální.

Z hlediska výzkumu lidských práv představuje značné obohacení kapitola desátá (autor dr. David Petrlík – Soudní dvůr EU) zabývající se novou koncepcí v ochraně lidských práv v Evropské unii. Teoretické vývody autora vycházející z bohaté recentní judikatury Soudního dvora Evropské unie zdůrazňují evoluční charakter tohoto nového konceptu ochrany základních lidských práv v Evropské unii. Úzkou souvislost s kapitolou desátou má kapitola dvanáctá (z pera JUDr. Soni Matochové, PhD., analytičky Ústavního soudu ČR), která se zaměřuje na ústavně soudní ochranu lidských práv na úrovni členských států Evropské unie. Po úvodní charakteristice modelových řešení ústavního soudnictví, a zejména pak vývoje koncentrovaného a specializovaného ústavního soudnictví, přechází autorka k analýze Ústavního soudu České republiky a rozboru jeho stěžejních judikátů.

Z hlediska právně teoretického je velmi přínosná kapitola čtrnáctá (autorka prof. Vlasta Kunová, CSc., právnická fakulta Komenského Univerzity v Bratislavě), zabývající se historickými a teoretickými aspekty aproximace práva ve střední Evropě.

Závěry zpracované editorkou N. Šiškovou vytěžují myšlenkové jádro jednotlivých částí a kapitol a charakterizují koncepční úlohu politiky Východního partnerství Evropské unie.

Recenzovaná kniha přináší výstižnou analýzu jednoho z nejzávažnějších současných vývojových trendů Evropské unie. Koncepce politiky Partnerství a zejména pak Východního partnerství, která z obecného a dlouhodobě pojatého hlediska znamená přínos jak pro Evropskou unii a její členské státy, tak pro státy, s nimiž EU uzavře asociační dohody, i když jak zdůrazňuje ve své velmi kvalifikované studii P. Svoboda, není tento koncept asociačních dohod dosud jednoznačně vyprofilován. Asociační dohody mají rozměr právní, politický a ekonomický, což recenzovaná kniha zdařile dokládá. A právě zde jsme někdy svědky idealize významu asociačních dohod pro konkrétní stát – jako kdyby se Evropská unie uzavřením asociační dohody stala pouze štědrým finančním dárcem odstraňujícím problémy daného státu.

Při uzavírání asociačních dohod v rámci realizace politiky Východního Partnerství EU bude zřejmě vždy třeba si klást otázku, zda a kdy bude s největší pravděpodobností dosaženo cíle, které asociační dohody obsahují. Zda to bude proces mimořádně úspěšný a rychlý nebo zda s ohledem na konkrétní problémy daného státu se bude jednat o proces dlouhodobý, provázený určitými závažnými, zejména ekonomickými a sociálními problémy daného státu, které budou velmi obtížně překonávány a budou s sebou přinášet také problémy politické. Zejména v případě těchto států bude velmi žádoucí využít onoho již výše zmiňovaného myšlenkového bohatství K. W. Deutsche, především jeho teorii zpětné vazby v politické aktivitě, zejména analýzy vztahu rozhodnutí, prostředků k dosažení jeho cíle a následků, které tyto prostředky vyvolávají. Především pak pečlivým analytickým postupem zjišťovat, zda cíle sledovaného rozhodnutím bude vhodně volenými prostředky v určitém časovém horizontu dosaženo. V těchto souvislostech také hledat odpovědi na otázku, zda cíl nezůstane při použí-

vání sice správných prostředků k jeho naplnění, avšak bez ohledu na konkrétní společenské, ekonomické a sociální prostředí státu, v nichž jsou rozhodnutí realizována jen vzdáleným snem, např. obdobná situace může nastat ve státě, který je středem politiky Východního partnerství EU včetně uzavření asociační dohody, a to zejména tehdy, je-li ekonomika dané země v hluboké krizi, intenzita etnického a sociálního napětí je vysoká, a státní moc je nefunkční a devastovaná korupčním prostředím, včetně velmi diverzifikovaného národnostního cítění a smýšlení obyvatel. Bylo by patrně žádoucí, aby se všechny tyto otázky staly předmětem zájmu dalšího výzkumu problematiky obsažené v recenzované knize. V uvedeném kontextu vzpomíná recenzent na slova z výročního poselství prezidenta F. D. Roosevelta Kongresu Spojených států ze dne 6. ledna 1945: „Mezinárodní spolupráce ... není žádná jednokolejná dráha. Státy, tak jako jednotlivci nevidí a nesmýšlejí stejně a mezinárodní spolupráci a pokroku nepomůže, když si některý stát (národ) bude myslet, že má monopol na moudrost a dokonalost. V budoucím světě nesmějí být mezinárodní vztahy založeny na onom zneužívání moci, jemuž se říká „mocenská politika“. Pokud se pohybuje do určité míry metaforicky v dějinách Spojených států amerických, považuje recenzent také za vhodné uvést výňatek z projevu Benjamina Franklina dne 15. září 1787 před přijetím Ústavy Spojených států amerických, kdy bylo nutno překonat neústupné lpění některých členů Ústavodárného shromáždění na svých vlastních názorech. Benjamin Franklin tehdy proto ve svém vystoupení sarkasticky připomenul výrok jedné francouzské dámy, která v rozepři se svou sestrou řekla: „Je ne trouve que moi qui aie toujours raison“. Recenzent se domnívá, že i tento „výrok“ je vhodné zvážit v přístupu k hodnocení problematiky, kterou se zabývá recenzovaná kniha. Například některým našim sdělovacím prostředkům by bylo vhodné, pokud jde o informování o dění na Ukrajině, onen B. Franklinem citovaný výrok staré francouzské dámy připomenout.

Závěrem je třeba zdůraznit významný přínos recenzované knihy. Přináší velké bohatství právních, politologických a politických poznatků, zpracovaných kvalifikovanými specialisty. Zcela organicky potom lze z daného výzkumu vyvodit cenné závěry. Z nejobecnějšího hlediska přispívá recenzovaná kniha k poznání procesu demokratizace států, vůči nimž je zaměřena vnější politika Evropské unie. Kniha představuje obohacení znalostí nejen pro vědecké pracovníky zabývající se danou problematikou, ale též širší veřejnosti, neboť reflektuje pohledy jak vědeckých pracovníků ze států EU, tak i ze států, které jsou předmětem politiky Východního partnerství EU a asociačních dohod.

Recenzovaná publikace je také neobyčejně významná pro další hlubší vědecké diskuse, které se týkají tranzitního procesu v zemích, směřujících k asociačním dohodám, jakož i v těch, s nimiž již byly asociační dohody uzavřeny.

Lze předpokládat, že kniha vyvolá značný zájem právníků a politologů, kteří se zajímají o problematiku Evropské unie, jakož i komparativistů jak z oblasti právní vědy, tak i politické vědy.

doc. JUDr. Josef Blahož, DrSc.
Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.